

Is het aan de rest toegevoegd, hoewel het er als los zand bijhangt, om de wetenschappelijke pretenties van deze studie te onderstrepen? Dat was dan geenszins nodig; ook zonder deze appendix staat *Strategie en illusie* als een huis.

Van Praags studie laat er weinig twijfel over bestaan of de PvdA in de jaren zeventig verkeerde beslissingen heeft genomen. Toch is de betreuwenswaardige gang van zaken — niet alleen betreuwenswaardig vanuit PvdA-oogpunt; het hele land zou bij een andere strategie wel zijn gevaren—niet altijd individuen aan te rekenen. Een van de aantrekkelijke aspecten van dit boek is dat het de wisselwerking tussen ideeën die bij bepaalde groepen leven en het concrete handelen van politici duidelijk maakt. Soms worden ten principale onjuiste gedachten op zo'n manier toegepast dat er geen schade ontstaat, soms is het precies omgekeerd. Een mensen die het beleid moesten maken (fractievoorzitter Van Thijn en premier Den Uyl — in de periode 1973-1977 — bijvoorbeeld) wrongen zich voortdurend in allerlei bochten om antagonistische behoeften te bevredigen en elkaar vrijwel uitsluitende doelen dichterbij te brengen. De confessionele partijen moesten als coalitiepartners zoveel mogelijk te vriend worden gehouden, want de val van het kabinet op een verkeerd moment of naar aanleiding van de verkeerde kwestie zou de PvdA opbreken. De radicale achterban diende 'leuke dingen voor linkse mensen' te worden getoond, de kiezer moest ertoe worden gebracht op de PvdA te (blijven) stemmen; en dit alles niet alleen vanuit een korte-termijn-perspectief, maar zo mogelijk voor een lange reeks van jaren. Geen wonder dat zij (de leiders van de PvdA) soms grote moeite hadden de rug recht te houden. Vooral Van Thijn komt in deze dissertatie naar voren als een ware evenwichtskunstenaar. Den Uyls rol blijft enigszins onuitgewerkt. Op het ene moment is het alsof hij mede verantwoordelijk wordt gesteld voor het onheil dat de PvdA over zich afriep, op het andere krijgt hij lof toegezwaid omdat hij in 1977 toch maareen verkiezingsoverwinning boekte door — tegen Nieuw-Linkse wensen in — geen modieus-linkse, maar een arbeideristische campagne te voeren.

Zeker door het ontbreken van andere, historische en nog dieper gravende studies, is deze dissertatie van Van Praag een onmisbare bron voor het doorgronden van de Nederlandse politiek in de jaren zestig en zeventig. Naast een vorm van kennis vergaring is het lezen van *Strategie en illusie* ook een nuttige oefening in politieke nederigheid. Wie denkt dat hobbels strategieën, maximale-druk-strategieën en nederlagenstrategieën (waar velen, zie dit boek, zo heilig in geloofd hebben) Nederland of de PvdA ook maar iets hebben opgeleverd, mag het zeggen.

D. F. J. Bosscher

K. van Kersbergen, e. a., ed., *Geloven in macht. De christen-democratie in Nederland* (Amsterdam: Het Spinhuis, 1993, 253 blz., f35,-, ISBN 90 73052 76 9).

Hoe de laatste Tweede Kamerverkiezingen voor het CDA ook mogen zijn verlopen (op het moment dat deze recensie geschreven wordt, moeten ze nog gehouden worden), het kan niet ontkend worden dat het CDA sinds haar oprichting een succes is geweest. De electorale afkalving waar haar constituerende partijen aan leden, werd een halt toe geroepen. Bovendien, zoals Kees van Kersbergen in zijn bijdrage 'Geloven in macht. Een inleiding' (1-19) stelt: 'Van dorpspolitiek tot de residentie en van provincie tot Europa, het CDA is daar waar de macht is en de posten worden verdeeld' (2).

In deze bundel wordt getracht door middel van een (politico-logische) analyse antwoord te geven op twee intrigerende vragen: wat verklaart de machtspositie van het CDA en welk stempel drukt de partij op het land? De elf artikelen zijn daartoe gegroepeerd rond drie thema's: geschiedenis en ideologie; partij-organisatie, maatschappelijke en electorale basis; beleid,

strijdpunten en Europees perspectief. Rutger Zwart weerlegt in zijn artikel 'Ideologie en macht. De christelijke partijen en de vorming van het CDA' (23-37) op overtuigende wijze de these dat het CDA vooral om machtspolitieke redenen is gevormd. Al in de jaren zestig veranderden de status en de functie van de partij-ideologieën en deze veranderingen '... vormden op zichzelf een stimulans om als christelijk-geïnspireerde partijen samen te werken' (35).

Interessant is de bijdrage van Bert Pijnenburg, 'De 'C' van CDA. Een analyse van het christen-democratisch electoraat' (117-139). Uit zijn gedetailleerde beschouwing blijkt dat het CDA voor bijna 50 procent steunt op de 'randkerkelijken'; zij die niet meer de lijn van de gevestigde kerk volgen, maar een 'verankering van confessionele identiteit' (138) zoeken in onder andere een politieke partij. Deze groep is groter dan de 'kerksen', die ongeveer 30 procent van de CDA-achterban uitmaakt. Ondanks drie decennia deconfessionalisering en ontzuiling kan een nadrukkelijk als confessioneel geprofileerde partij zo toch de grootste van het land worden.

Minstens zo opmerkelijk is het artikel van Jaap Woldendorp, 'Christen-democratie en neo-corporatisme in Nederland. Het CDA en het maatschappelijk middenveld' (141-161). Algemeen wordt aangenomen dat de christen-democraten een dominante positie innemen in dat netwerk van maatschappelijke organisaties. Het CDA benadrukt zelf het belang ervan door het maatschappelijk middenveld binnen zijn ideologie een centrale plaats te geven. Harde feiten over de relatie tussen het CDA en het maatschappelijk middenveld ontbreken echter. 'Empirische onderzoeken ... blijken niet voorhanden' (155).

Helaas wordt niet in alle bijdragen even strak vastgehouden aan het vraagstuk zoals dat in de inleiding geformuleerd is, namelijk: een analyse van de macht van het CDA. In sommige artikelen wordt het onderwerp uitgebreid tot het veel vagere begrip 'christen-democratie'. Hierdoor blijft bij sommige bijdragen onduidelijk wat het belang ervan is in het kader van de centrale vraagstelling. Het artikel van Hans-Martien ten Napel bijvoorbeeld, 'Christen-democratie en Europese integratie' (225-242), handelt vooral over het succes van de Europese Volkspartij, de federatie van christen-democratische partijen in de Europese Unie.

Ronduit teleurstellend is de bijdrage van Jan Pelle: 'Een strijd van successen en mislukkingen. Christen-democraten en vernieuwing van grondrechten in de grondwet (1945-1983)' (209-223). Eerst worstelt hij drie bladzijden lang met zijn vraagstelling: 'Het schrijven van een historisch verslag noopt tot kiezen' (210). Vervolgens behandelt hij vier initiatieven, waarbij hij volstrekt a-historisch KVP, ARP en CHU tot één stroming rekent. Over bijvoorbeeld de afschaffing van het processieverbod blijken er dan (uiteraard) verschillende meningen te bestaan binnen deze stroming, waarna Pelle tot de zeer magere conclusie komt dat uitspraken over het succes van de christen-democratie 'een bepaald perspectief' (222) vereisen.

Over het algemeen staan er echter belangwekkende analyses in *Geloven in macht*, soms met verrassende conclusies. Daarmee biedt dit boek een boeiend inzicht in de partij die al weer enkele decennia een machtige factor is in de Nederlandse politiek.

H. Hermsen

NAAMLIJST VAN MEDEWERKERS/STERS

Baar, M. P. A. de, Faculteit der godgeleerdheid en godsdienstwetenschap, Nieuwe Kijk in't Jatstraat 104, 9712 SL Groningen

Beekelaar, G. A. M., Huygensweg 14, 6522 HL Nijmegen

Bijl, M. van der f

Blom, J. C. H., Fruinlaan 4, 2313 ER Leiden

Boels, H., Stadsweg 47, 9791 KA Ten Boer

Boone, M., Aannemersstraat 23, B 9040 Sint-Amandsberg

Bosmans, J., Vakgroep geschiedenis KUN, Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen

De strijd rond Alva's bril. Papen en geuzen bij de herdenking van de inname van Den Briel, 1572-1872

FRANS GROOT

Het 300-jarig jubileum van de inname van Den Briel was de meest grootschalige en turbulente festiviteit in de reeks van nationale herdenkingen die vanaf de jaren 1860 plaatsvonden. De schermutselingen rond Brielle vormden in negentiende-eeuwse ogen de eerste aansprekende overwinning op de Spanjaarden. De gebeurtenis sprak tot de verbeelding omdat het verhaal zich zo goed liet vertellen. Na de verrassende landing van de geuzenvloot en het rammeien der poort was de stad veroverd. De liberale historicus Van Vloten noteert:

Zoo trokken, in den laten avond van Dinsdag den 1en April, de zegevierende Watergeuzen den Briel binnen, nog niet van zins, naar 't schijnt, de stad blijvend te bezetten. Nog waren zij hunner bestemming niet bewust, daar den eersten steen te leggen voor den grondslag van 't vrije Nederland 1.

Brielle leek als 'eersteling der vrijheid' het ideale decor te bieden vooreen vaderlands festijn. Als gelegenheid voor een viering van de Nederlandse onafhankelijkheid was de inname van Brielle geschikter dan de uittocht van de Franse troepen in 1813, waaraan de Nederlandse bevolking weinig had kunnen bijdragen². De festiviteiten in 1872 waren groter van opzet dan in 1863. Ronduit overstelpend was de hoeveelheid drukwerk die van de persen rolde. Een Amsterdams verzamelaar catalogiseerde zo'n 700 geschriften, waaronder kranten, pamfletten, strooibiljetten en complete boekwerken. Ook verzamelde hij enkele tientallen snuisterijen: Goudse pijpen, munten, doekspelden, halsdoeken en kokardes, elk voorzien van toepasselijke opschriften en afbeeldingen. Zelfs een blikken replica van de zestiende-eeuwse geuzenpenning behoorde tot zijn verzameling³. Ongetwijfeld was er een handeldrijvende middenstand die inspeelde op de wensen van koopgrage Oranjeklanten.

1 Joh. van Vloten, *Nederland tijdens den volksopstand tegen Spanje, 1564-1581, naar den oorspronkelijke bescheiden*, I (1564-1573) (Schiedam, 1872) 253.

2 Eerdere artikelen over deze herdenking: C. N. W. M. Glaudemans, 'De viering van 1 april 1872', *Brielse Mare. Mededelingen en historische bijdragen van de Vereniging Vrienden van het Trompmuseum*, 1,1 (1991) 6-17. Joh. H. Been, 'De strijd om de Brielsche Zeenymf', *De Gids*, vierde serie XV (1897) 75-103.

3 De Amsterdamse verzameling is in 1872 en 1873 samengesteld door de bewaarder van de Stedelijke Bibliotheek, P. de Holl jr. en is opgenomen in de handschriftenverzamelingen van de Universiteitsbibliotheek Amsterdam HS XXX A 38, HS XXX A 39. Zie *Lijst der verzameling van werken, brochures, tijdschriften, dagbladen, gedichten, platen, gedenkpenningen, draagteekens enz., uitgegeven of verspreid bij gelegenheid of naar aanleiding van het derde eeuwfeest van Neêrlands bevrijding uit de Spaansche Heerschappij, voornamelijk gevierd op den Eersten April Achtien Honderd Twee-en-Zeventig, den 300sten Verjaardag van de inneming van Den Briel voor zoo verre zij aan de Stads-Bibliotheek zijn*